

Kirkelandskapet i Norge i endring – utfordringer til Den norske kirke

**Erling Birkedal
og Turid Skorpe Lannem**

Erling Birkedal (f. 1954), dr.art. er førsteamanuensis i praktisk teologi og prosjektleder ved MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn. Han er medlem av Kirkemøtet for Den norske kirke. Han har forsket på bl.a. ungdom og religiøsitet og menighetsutvikling i folkekirken. erling.birkedal@mf.no

Turid Skorpe Lannem (f. 1973), cand.phil, rådgiver ved Stiftelsen Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep og tidligere seniorrådgiver for misjon og globalt kirkeliv i Oslo bispedømme. Hun har vært stipendiat ved MF vitenskapelig høyskole med et særlig fokus på menighetsliv som fellesskap og menighetsutvikling. tslannem@gmail.com

Abstract

The religious scene in Norway undergoes changes. Since 2012 the majority church, The Church of Norway, is no longer a state church. Still, nearly 70 % of the population are members of the church (of Lutheran Confession). However, both secularization and migration are causing changes in the Religious Norwegian landscape. This article describes current changes and challenges from the perspective of the The Church of Norway, and it seeks to analyse and discuss the relationship between The Church of Norway and Christian organisations and churches including so called migrant churches. The main question is: How can The Church of Norway relate to churches and congregations other than the regular parish churches? The article asks whether «diversity competence» («mangfoldskompetanse») will enable the Church leaders to both draw on insights from the church's two hundred years of relationship with the lay movement/mission movement, *and* from the global church through people moving to Norway from all over the world.

Søkeord/Keywords: Den norske kirke – folkekirke – kirkelandskap – menigheter – migrantmenigheter / Church of Norway – Norwegian folk church – diverse church-lay movement – congregations – migrant churches – global church.

Innledning

Det norske kirkelandskapet er i endring. Det etableres nye og ulike former for menigheter. Det kan skje i rammen av organisasjoner som tradisjonelt er knyttet til Den norske kirke (Dnk), og det kan skje helt uavhengig av organisasjoner og nettverk. Ikke minst er det mange nye migrantmenigheter. Det absolutt største kirkesamfunnet, Den norske kirke (Dnk), er også i forandring. Båndene til staten er i ferd med å løsne, og kirkens interne organisering er i endring. Det arbeides blant annet med forståelsen av menighet og sokn, og hvordan Dnk skal forholde seg til nye menighetsdannelser utenom de vanlige soknemenigheter.¹

Hensikten med denne artikkelen er å analysere og drøfte relasjonen mellom Dnk og ulike kristne grupperinger og menigheter. Problemstillingen er: Hvordan kan Dnk forholde seg til menighetsdannelser utenom tradisjonelle vanlige soknemenigheter? I artikkelen tar vi Dnks perspektiv og peker på muligheter og utfordringer med tanke på et mulig samvirke med andre typer lutherske menigheter.

Det faktum at det finnes ulike trossamfunn og ulike typer av menigheter, kan i seg selv tolkes som et uttrykk for at det er ulike forståelser av eller idealer for å være kirke. Samtidig kan en på teologiske premisser hevde at det er bare én kirke når en legger til grunn at det er én Gud, og at kirken er Guds.² Ut fra en slik tankegang kan en forstå kirken som en overgripende enhet, som noe abstrakt og usynlig, en universell åndelig størrelse eller åndsfellesskap. Noen vil bruke begrepet «Guds rike» på dette for på den måten å heve seg over kirken forstått som en menneskeskapt organisasjon, en institusjon eller trossamfunn. For å underbygge det universelle perspektivet deltar Dnk i økumeniske samtaler for å stimulere til større kirkelig enhet.³

Vi ser i denne artikkelen på kirken som en institusjon og nyanserer mellom tre forståelser av kirke: Folkekirke, trosfellesskap og aktivitetskirke.⁴ *Folkekirken* tar utgangspunkt i alle døpte, og at dåp er eneste kriterium for å være med i kirkens fellesskap. Folkekirken er et åpent og løst fellesskap, der livsriter og kirkelige tjenester står sentralt. *Trosfellesskapet* er de arenaer der fokus er å formidle, bekrefte og stimuler troen på den treenige Gud, slik som gudstjenester og møter. I *aktivitetskirken* vil deltakelse i ulike aktiviteter i kirken være det primære, slik som trosopplæring, diakoni og ulike kulturaktiviteter. Dette kan være kontinuerlige aktiviteter eller mer avgrensede. Videre bruker vi begrepet *mangfoldkompetanse* som et teoretisk perspektiv i drøftingen i siste del av artikkelen. Med dette mener vi kompetanse til å se og håndtere det mangfold av religiøs praksis og holdninger som faktisk finnes i Den norske kirke og dens menigheter.⁵

Før vi drøfter samspillet mellom Dnk og nye menigheter, har vi en gjennomgang av ulike former for menigheter utenfor og innenfor Dnk. Beskrivelsen bygger på en analyse av et utvalg sentrale dokumenter i Dnk, vedtatt i kirkens øverste organ, Kirkemøtet.⁶ Dokumentasjon fra de andre organisasjoner, nettverk og menigheter bygger i hovedsak på selvpresentasjon på deres nettsider.

Variasjon av kristne menigheter i Norge

Vi omtaler først menigheter innen organisasjoner som tradisjonelt har hatt en tilknytning til Dnk, deretter omtaler vi migrantmenigheter.

Menigheter og forsamlinger med relasjon til Dnk

I de første århundrene etter reformasjonen, med innføring av evangelisk-luthersk statskirke, til langt inn på 1800-tallet var det ikke mulig å etablere alternative kirkesamfunn eller selvstendige kristne forsamlinger i Norge. Siste del av 1800-tallet var imidlertid en vital periode i norsk kirkeliv, da det ble etablert mange lokale foreninger som førte til selvstendige kristelige organisasjoner. Disse fant i hovedsak

sin plass i rammen av Dnk og ble ikke alternative kirkesamfunn, slik det i stor grad skjedde i Sverige. I dag omtales de gjerne som «frivillige organisasjoner» til forskjell fra Den norske kirke, som siden 1537 har vært en del av det «offentlige» og statsadministrasjonen. De frivillige organisasjonenes virksomhet har tradisjonelt blitt forstått som en del av og som utfyllende til kirkens arbeid. En kan omtale dette som en ellipse-modell med to brennpunkter.⁷ Kirken stod for gudstjenester søndag formiddag og tok seg av de kirkelige handlinger som dåp, konfirmasjon, bryllup og begravelse. Organisasjonene tok seg av det kristelige fellesskapet på søndag ettermiddag/kveld eller andre ukedager og arbeidet med undervisning og oppdragelse av barn og unge (utenom konfirmasjonstiden). Disse organisasjonene kan med en samlebetegnelse omtales som bedehus-bevegelsen, da det ble bygget mange hundre bedehus i by og bygd som arena for deres omfattende virksomhet.⁸ Denne ellipse-modellen har blitt utfordret de siste årene, da både kirkens og organisasjonenes virksomhet er blitt mer variert og i stor grad overlappende. Fra organisasjonenes side ble det mer vanlig utover 1990-tallet å uttrykke dette som et ønske om «alt under ett tak».⁹ De tradisjonelle soknemenighetene har på sin side utvidet sin virksomhet og gjør i dag mye av det som tidligere ble ivaretatt av organisasjonene. Såkalte arbeidskirker ble etter hvert vanlig, med rom for en stor variasjon av aktiviteter og samværsformer som tradisjonelt foregikk i bedehusene. Gjennomføringen av reformen av trosopplæringen i Dnk har de siste årene økt aktiviteten for barn og unge.

I dag har de store lutherske organisasjonene noe ulik holdning og praksis i relasjon til Dnk. *Det Norske Misjonsselskap* (NMS) beskriver seg som en selvstendig organisasjon innenfor-Dnk, og som et redskap for å realisere denne kirkes misjonsoppdrag.¹⁰ De vil være fødselshjelpere for nye menigheter og bidra med veiledning og videreutvikling av alminnelige lokalmenigheter i Dnk.¹¹ Etablering av nye menigheter i Norge, gjerne kalt områdemenigheter, skjer i samarbeid og forståelse med Dnks ledere i lokalmiljøet. De har ikke til hensikt å danne egne NMS-menigheter. *Normisjon* har tradisjonelt hatt et like nært forhold til Dnk, men står nå i en mellomposisjon når det gjelder relasjonen til Dnk.¹² Normisjon er opptatt av å bygge sin egen organisasjon og identitet. I 2009 endret organisasjonen sin selvforståelse ved å gå fra å være «en bevegelse for fellesskap og misjon innen Dnk» til at «vi anser Dnk som vår viktigste samarbeidspartner».¹³ De lokale fellesskapene forstår seg selv som menighet i nyttestamentlig forstand, der mennesker samles regelmessig for å høre Guds ord, og der de også forvalter sakramentene dåp og nattverd. Det er gjort avtaler mellom biskop/bispedømme og noen av de store menigheter i Normisjon.¹⁴ De to organisasjonene som i sterke grad har markert selvstendighet i forhold til Dnk, er *Norsk Luthersk Misjons-samband* (NLM)¹⁵ og *Indremisjonsforbundet* (Imf). Disse omtaler seg som frie og selvstendige organisasjoner eller vekkelsesbevegelser på luthersk grunn. I den senere tid har organisasjonene hatt fokus på å styrke forsamlingsarbeidet. Det er ikke en enhetlig terminologi i selvbeskrivelsen til de lokale enhetene, som kan være både forsamling og bedehuskirke.¹⁶ Begge organisasjonene (NLM og Imf) har i løpet av de siste årene opprettet egne kirkerettslige trossamfunn utenfor Dnk, henholdsvis NLM-trossamfunn og Imf-trossamfunn. Disse presenteres som et tilbud til dem som *ønsker å være kirkerettslig registrert, og som ikke er medlem av noe annet trossamfunn*.¹⁷ Hvert av disse har noen hundre medlemmer.¹⁸ Dnk har jevnlig kontakt og økonomisk samarbeid med de to førstnevnte organisasjonene (NMS og Normisjon) gjennom SMM, Samarbeid menighet og misjon, mens de to siste (NLM og Imf) ikke er medlemmer her.¹⁹

Uavhengig av disse tradisjonsrike organisasjonene er det de siste årene også dannet mange nye kristne fellesskap/menigheter og trossamfunn i Norge med ulik relasjon til Dnk. For det første er dette menigheter som fremstår som teologisk pragmatiske og økumeniske, med fokus på det lokale kristne fellesskap. De har vanligvis liten kontakt med Dnk, men sannsynligvis er mange deltakere her også medlemmer av Dnk.²⁰ For det andre er det de siste årene etablert nye små lutherske trossamfunn med høy bevissthet på lærespørsmål. De har i hovedsak en oppfatning av at Dnk har endret sitt klassiske læregrunnlag, ved det de beskriver som liberalisering og manglende bibeltroskap.²¹ De fleste av disse er svært små, fra noen titalls til noen hundre

medlemmer, og flere har bare én menighet eller ikke menigheter i det hele. Mange av disse har kontakt gjennom «Nettverk for evangelisk-luthersk kirkesamarbeid».²²

Migrantmenigheter

Migrantmenigheter er fellesbetegnelse på menigheter som består av personer som har immigrert til Norge de siste 10-årene, og som i hovedsak har gudstjeneste på et annet språk enn norsk. Det er flere hundre menigheter/fellesskap med flere titalls språk, særlig i de store byene. Det er stor variasjon i teologiske retninger, samværsformer og gudstjenesteuttrykk. På den felles nettsiden for migrantmenigheter leser vi blant annet:

Det norske kirkelandskapet har vært i endring de siste tiår, og den mest markante forandringen ligger i etableringen av migrantmenigheter. Rundt 250 menigheter/fellesskap med gudstjenestefeiringer på 40 ulike språk er blitt etablert, hovedsakelig de siste to tiårene. Dette har gitt et bredt mangfold av gudstjenestetilbud og menighetsfellesskap, særlig i de større byene.²³ (Dette er skrevet for noen år siden og antallet er nå sannsynligvis langt høyere.)

Det sies videre at migrantmenigheter er svært ulike. Felles er at de som regel er startet av mennesker med minoritetsbakgrunn og reflekterer dette i sine uttrykksmåter. Kirkene representerer alle teologiske retninger. Noen møtes i hjemmene, andre i egne lokaler, og noen i leide kirker. Motiveringen for å etablere egne migrantmenigheter er å møte menneskers behov i en ny tilværelse i et nytt land. Mange møter noe kjent og kjært i migrantmenighetene, som gir trygghet i hverdagen, og som gir muligheten for å synges og be på eget språk. Norges kristne råd, en sammenslutning av kristne trossamfunn, vil bidra til økt kontakt mellom migrantmenigheter og de etablerte kirker i Norge.²⁴

Det er gjort en del forskning på og undersøkelser om migrantmenigheter de siste årene.²⁵ En rapport fra 2012 om fem migrantmenigheter i Oslo viser noe av variasjonen i organisering og profil.²⁶ Noen var tilknyttet et kirkesamfunn eller en organisasjon og fikk direkte eller indirekte offentlig støtte. Alle var imidlertid avhengig av egne inntekter, ved givertjeneste. Ingen av disse menighetene hadde direkte relasjon til Dnk. Studien viste at menighetene har en vesentlig funksjon som kulturelle identitetsskapere og samhold blant deltakerne, der religiøse uttrykk fra opprinnelseslandet var vesentlig. Migrantmenighetene representerer en viktig kilde til sosial kapital for mange medlemmer og deltakere. Senere er det kommet flere avhandlinger og rapporter om denne type menigheter.²⁷ Hvordan den videre utvikling av migrantmenigheter vil bli, er nok ikke minst avhengig av hva innvandrere selv tenker. Her er en nylig studie av Ronald Synnes blant unge medlemmer i to kristne og to muslimske menigheter i Oslo interessant. Studien peker i retning av at etnisitet og opprinnelsesland i mindre grad vil være avgjørende for denne type menighetsdannelse i fremtiden. Det vil heller være den religiøse tro som binder sammen, slik at det kan være blanding av ulike typer etnisk og språklig bakgrunn.²⁸

Selvforståelse og variasjon

Her presenterer vi kort Dnks visjon og regelverk, med spesiell oppmerksomhet på varierte menigheter, som er noe annerledes enn vanlig soknemenigheter.

Kirkemøtet er det øverste organet i Dnk for å uttrykke hva som er målet for både kirken som helhet og for den enkelte menighet. Kirkemøtet vedtok i 2018 en visjon, som i kortform er slik:²⁹

Dnk - en evangelisk-luthersk folkekirke
Mer himmel på jord
Kirken vitner i ord og gjerning om frelse, frihet og håp i Jesus Kristus ved å være:
Bekjennende, Åpen, Tjenende, Misjonerende.

Når Dnk omtales som «evangelisk-luthersk» forstår man kirke og menighet slik det uttrykkes i den lutherske bekjennelse, *Confessio Augustana* artikkel 7 (CA VII): «Men kirken er forsamlingen av de hellige, der evangeliet blir lært rent og sakramentene forvaltet rett.»³⁰ Kirken er altså et konkret fellesskap av mennesker som samles for et bestemt formål. I denne forstand er kirken alltid lokal og utfolder seg i form av menigheter og forsamlinger. Kirken er samtidig en organisasjon med ulike forvaltningsnivåer, som alle skal underbygge denne lokale enheten. Dette kommer blant annet til uttrykk i *Lov om Den norske kirke* ved at noe av formålet for både menighetsråd, bispedømmeråd og Kirkemøte er det samme, nemlig å ha sin oppmerksomhet henvendt på «alt som kan gjøres for å vekke og nære det kristelige liv i soknet/menigheten».³¹

At Dnk er en «folkekirke» er omtalt i *Grunnloven*. Det er imidlertid ulike oppfatninger om hva som menes med dette begrepet.³² Når begrepet folkekirke kom inn i *Grunnloven*, og også når staten gir økonomiske bevilgninger, er det en forutsetning at det skal være en landsdekkende, lokalt forankret kirke.³³ Det slås også fast i gjeldende kirkelov at «Soknet er den grunnleggende enhet i Dnk og kan ikke løses fra denne. Soknet har selv rettigheter og forpliktelser ...».³⁴ Sokn brukes her som et rettslig begrep. Noen ganger brukes menighet som synonymt begrep til soknet. Samtidig brukes menighet som et teologisk begrep, som fellesskapet som feirer gudstjeneste. Begrepet «folkekirke» må ifølge tidligere direktør i kirkerådet Jens-Petter Johnsen forstås som en dobbelt bestemmelse av kirken. Folkekirken er en kirke i og for folket som ønsker å nå hele folket med nådemidlenes tilbud. Den er også en bekjennelseskirke, som har sin identitet ut fra dens tilhørighet til Jesus som kirkens Herre og forvalter av Jesu evangelium i ord og sakrament.³⁵ Denne identiteten betyr ikke at kirken i sosiologisk forstand er en enhet, men tvert imot er mangfoldig. Dette uttrykkes slik av Helga Haugland Byfuglien, preses i *Bispemøtet*:³⁶

Kirken er ikke bare ett sted, men mange steder. Den er ikke et satt rom, men en bevegelse. Den er ikke en sosiologisk ensartet gruppe, men menneskelig mangfold. Den er ikke et meningsfellesskap, men et trosfellesskap. Helt fra sin begynnelse har kirken beskjeftegt seg med sin koinonia. Både universelt, regionalt og lokalt utfordres kirken av mangfold og kompleksitet. Derfor er det alltid nødvendig å stille spørsmålet: Hva er kirkens enhet?

Hun reflekterer videre om folkekirkens mangfold av medlemmer og ulike grad av nærhet til kirkelig arbeid.

Vi ser her at to av kirkens øverste ledere i 2015 peker på viktigheten av at kirken har en identitet og er tydelig i sitt oppdrag, samtidig som kirken viser forståelse og raushet overfor det menneskelige mangfold. Det skal være rom for ulik grad av aktivitet. Man kan ut fra dette forstå Dnk som en kombinasjon av de tre kirketyper som vi viser til innledningsvis, folkekirke, trosfellesskap og aktivitetsskirke.

Ulike typer menigheter innen Dnk

Når vi ser på Dnk som en organisasjon, ser vi at det ved siden av soknemenigheten i praksis er en variasjon av menigheter innen rammen av dagens regelverk og tradisjon. Det er to typer som er hjemlet i dagens kirkelov, valgmenigheter og kategorialmenigheter. En *valgmenighet* kan strekke seg over flere sokn, er basert på personlig medlemskap og er i noen sammenhenger også blitt omtalt som «personmenighet» eller «personsokn».³⁷ Denne form for menighet må ifølge nærværende kirkelov godkjennes av Kirkemøtet som forsøk.³⁸ *Kategorialmenigheter* er menigheter for bestemte kategorier mennesker som av ulike grunner ikke naturlig hører inn under en ordinær lokalmenighet/sokn.³⁹ Døvekirken og Samisk menighet i det sørsamiske språkområdet er etablert som slike menigheter. Medlemmene har medlemskap både i kategorialmenigheten og i soknemenigheten.

I tillegg til de menighetstyper som er omtalt i kirkeloven, brukes ulike begreper om menighetstyper eller gudstjenestefeirende fellesskap som ikke er en vanlig soknemenighet.⁴⁰ *Profilmenighet* brukes som begrep på gudstjenestefeirende fellesskap med en bestemt profil. Det kan for eksempel være en bestemt målgruppe for arbeidet, eller en bestemt arbeidsmåte. Det kan være flere gudstjenestefellesskap i samme menighet/sokn, slik tilfellet for eksempel er i sentrumsmenigheter i Oslo og Bergen. *Områdemenighet* brukes som begrep på kirkelig virksomhet innen et avgrenset geografisk område i et sokn, eventuelt på tvers av soknegrenser. Ønsket for en slik etablering vil vanligvis være at det på sikt blir opprettet et eget sokn eller i alle fall bygget en kirke der. Det norske misjonsselskap (NMS) har vært pådriver for å etablere slike områdemenigheter. *Studentmenigheter/ungdomsmenigheter* kan forstås enten som profilmenigheter eller kategorialmenigheter da de er tiltenkt en bestemt kategori mennesker. Flere av disse presenterer seg som egne enheter og samtidig som del av Dnk.⁴¹ Nettsiden *Kirke 18-30* som driftes av Kirkerådet, kan sees som en støtte for denne type ungdomsmenigheter og som ressurs for menigheter i Dnk mer generelt.⁴²

Internasjonale menigheter / migrantmenigheter, som er omtalt ovenfor, er ikke en del av Dnk. Disse menighetene er vanligvis en blandet forsamling, der ikke alle, men en del også kan være medlemmer av Dnk.⁴³ Disse menighetene kan teologisk forstås som kategorialmenigheter, da de er omfatter en bestemt målgruppe/språkgruppe. Dnks Kirkemøte behandlet i perioden 2005-2007 spørsmål om innvandrere og integrering flere ganger, da i hovedsak som en diakonal utfordring.⁴⁴ Kirkemøtet ba blant annet lokalmenighetene om å integrere innvandrere slik at de kunne finne sin plass i menigheten, og at de burde styrke det diakonale arbeidet på innvandringsfeltet. Under senere kirkemøter har man forholdt seg mer direkte til migrantmenigheter som en realitet og enheter man burde ha en relasjon til. Kirkemøtet 2009 ba om at-«*det på alle plan i Dnk må arbeides for å få til gode økumeniske relasjoner mellom Dnk, kristne innvandrere og innvandrermenighetene*».⁴⁵ På Dnks nettside omtales migrantmenigheter og integrering er perspektivet nå å være en åpen kirke og å forstå seg selv som del av den verdensvide kirke.⁴⁶ Det er opp til lokale kirkeledere å finne de løsninger som kan være best egnet ut fra lokale forhold.

Et mangfoldig og dynamisk kirkelandskap – utfordringer og muligheter

Vi har ovenfor presentert mangfoldet av menigheter og Dnks offisielle holdning til det. I dette avsnittet drøfter vi hvordan vi kan forstå de utviklingstendensene vi har pekt på og de utfordringer dette innebærer for Dnk. Vi ser på utfordringer knyttet henholdsvis til nyetablering av menigheter innen de store organisasjoner og til menigheter dannet av migranter. I en avsluttende drøfting løfter vi frem utfordringer og muligheter for Dnk.

Alternative menighetsdannelser og avskalling fra Dnk

Hva kan grunnen være til at det i vår tid dannes mange nye og selvstendige kristne fellesskap, også med samme bekjennelse som Dnk? Så langt vi kan se, er det mange og sammensatte grunner til fenomenet som sådan, samtidig som det kan være spesielle grunner og historier som ligger bak den enkelte menighet. Vi vil peke på noen samfunnsmessige og kulturelle trekk i tillegg til noen teologiske grunner som vi mener kan gi en viss forståelse for hva som faktisk skjer. Noe er forankret i dokumentanalysen og referert litteratur, noe er hentet fra en spørreundersøkelse, og noe er formulert som nye antagelser og spørsmål.

Det er opplagt at generelle samfunnsendringer innvirker også på kirke og menighetsliv. Det gjelder ikke minst de store demografiske endringer de siste tiårene, både innvandring til landet og flytting innen landets grenser. Stor mobilitet i samfunnet, ved at folk reiser mye og det er lettere å forflytte seg, gjør at den geografiske avgrensede menighet ikke lenger fremstår som det eneste alternativet. Dette blir mest tydelig i byer og tettbefolkede områder. Det gir grunnlag for ulike former for profilmenig-

heter og andre alternativ. Utstrakt bruk av massemedia og sosiale medier kan også støtte opp om nettverk uavhengig av geografisk nærhet.

Kulturelt og åndelig er det også blitt lettere å bevege seg utenom det nære og kjente. Det er i samfunnet generelt stor grad av individualisme, der det postmoderne menneske oppfordres til å ta valg. Lojalitet overfor tradisjon og tidligere tilhørighet er ikke det som nødvendigvis blir avgjørende.⁴⁷

Det moderne arbeidslivet med mål om alle voksne i familien i arbeid utenom hjemmet, setter press på fritiden og drar i retning av ønske og behov for «effektive menigheter», med ønske om «alt i en pakke». Det blir da vanskeligere både å delta i sin geografiske soknemenighet og en kristen organisasjon/bedehus, slik det var tidligere. Dette kan igjen henge sammen med at Dnks tilbud tidligere var langt mer avgrenset enn hva det mange steder er nå, slik at et bedehusengasjement ikke kom i konflikt med et kirkeengasjement (jf. ellipsemodellen).⁴⁸

Folks tilknytning til alternative menigheter kan være et ønske om felleskap med mennesker i tilsvarende livssituasjon, som småbarnsfamilier og studenter/unge voksne. Det synes å være slik at der det er mange av samme kategori, kommer det gjerne enda flere. Det kan også være mer spesifikke teologiske og kirkelige begrunnelser for å knytte seg til en ny og mindre menighet. Ønsket om en annerledes liturgi og/eller musikkform er sannsynligvis en drivkraft for enkelte. De nye menigheter som viser økumenisk åpenhet og/eller lite bevissthet på konfesjonelle spørsmål og skillelinjer, gir grunnlag for nye fellesskap der formelt medlemskap har liten betydning. For disse vil opplevelsen av hvordan menighetsfellesskapet fungerer, være det avgjørende.⁴⁹ Samtidig som man kan forstå uenighet i teologiske spørsmål, er etableringen av et stort mangfold av lutherske menigheter med samme læregrunnlag og bekjennelseskriterier som Dnk et paradoks i en tid der Dnk arbeider for økt samvirke og samarbeid.

Hvorfor er det avskalling fra soknemenigheter i Dnk?

Har vi empiriske data som kan gi mer presise svar på hvorfor noen forlater menigheter i Dnk til fordel for andre menigheter og fellesskap? Så langt er det ikke gjort forskning spesifikt på dette. Men antydninger til svar finnes ved å analysere data fra KIFOs *Tros- og livssynsundersøkelse* (TLU) fra 2012.⁵⁰ Undersøkelsen omfatter ca. 4000 informanter, hvorav ca. 3000 er medlemmer i Dnk, ca. 500 fordeler seg på andre trossamfunn og ca. 500 er ikke med i noe trossamfunn. Dette omfanget gir mulighet til å analysere mindre subgrupper i materialet. 112 av de informantene som er medlemmer i Dnk vurderer å melde seg ut og inn i et annet kristent trossamfunn, det vi kan forstå som en potensiell lekkasje eller dem som videre omtales som utmeldere. Blant medlemmer i Dnk er det ifølge TLU et flertall som beskriver sin tilhørighet til Dnk som svak eller ikke eksisterende. Bare 7 % oppgir at de har sterk tilhørighet. Dette tallet samsvarer med den andel av Dnks medlemmer i TLU som er til stede ved en gudstjeneste minst én gang i måneden utenom dåp, bryllup og begravelse (8 %). Det er trolig blant dem med en svak tilknytning til Dnk vi vil finne personer som vurderer å melde seg ut. Når en spør direkte om hva som er de viktigste grunnene til at man er medlem av Dnk, er svarene slik:

Tabell 1

<i>Grunner for å være medlem av Dnk</i>	<i>Prosent nevnt som viktig</i>
Jeg er døpt	65,8 %
Jeg vil ha rett til å benytte meg av kirkens tilbud	62,2 %
Jeg vil støtte opp under den kristne kulturarven	52,4 %
Som norsk statsborger er det naturlig	45,6 %
Jeg føler tilhørighet til kirken	39,0 %
Jeg har en kristen tro	35,8 %

Jeg synes ikke det finnes noe godt alternativ	33,3 %
Jeg har ikke tenkt så mye over det	28,6 %
Jeg er opptatt av religiøse spørsmål	23,0 %

Tabellen viser at dåp er viktig, sammen med muligheten til å gjøre bruk av de kirkelige tilbud/handlingene generelt (som her må forstås som dåp, konfirmasjon, bryllup og begravelse). En hovedtyngde av medlemmene ser også støtte til tradisjon og nasjonal identitet som vesentlig for medlemskap. En mindre andel er opptatt av den trosmessige siden. Vi kan anta at det er den gruppen som først og fremst er opptatt av trosinnhold, som vurderer å bytte til et annet kristent trossamfunn.

I TLU har man også spurt om man har tenkt på å melde seg inn i et annet tros- eller livssynssamfunn. Ved å sammenlikne de 112 personene som vurderer dette med dem som i dag er aktive i Dnk eller i et annet kristent trossamfunn, kan vi få et tydeligere bilde av hva som preger gruppen utmeldere. Likner de mest på aktive i Dnk eller aktive i andre kristne kirker og trossamfunn, når det kommer til syn på tro og kirke? Vi tar her med to tabeller fra TLU som viser visse holdninger til ulike spørsmål i disse tre gruppene.

Tabell 2

Sammenlikning av holdninger blant 1) faste gudstjenestedeltakere i Dnk, 2) Dnk-medlemmer som vurderer overgang til andre kirkesamfunn, 3) faste gudstjenestedeltakere i andre kristne kirker.

<i>Syn på kirke og samfunn</i>	<i>Faste kirkegjengere i Dnk (N=208)</i>	<i>Dnk-medlemmer som vurderer overgang til andre kristne kirker (N=112)</i>	<i>Faste kirkegjengere, andre kristne trossamfunn (N=125)</i>
Den norske kirkes debatt om homofili har påvirket mitt forhold til Dnk negativt	29 %	47 %	54 %
Dnks debatt om miljø og klima har påvirket meg negativt	8 %	13 %	14 %
Dnks arbeid for barn og unge har påvirket mitt forhold til Dnk positivt	86 %	80 %	54 %
Dnks arbeid blant syke og gamle har påvirket mitt forhold til Dnk positivt	79 %	74 %	53 %

De potensielle utmelderne fremstår som kritiske til Dnks håndtering av de store debattene de seneste årene. Andelen som sier at homofilidebatten har gitt dem et mer negativt syn på Dnk, er høyere blant utmeldergruppen enn blant de aktive i Dnk og likner mer på aktive i andre kristne samfunn. Noe av den samme tendensen kan vi se i miljødebatten. De som vurderer utmelding, likner imidlertid mest på Dnk-aktive når det gjelder syn på arbeid for barn og unge og diakonal virksomhet for syke og gamle.

Tabell 3

Sammenlikning av holdninger til gudstjenesten blant 1) faste gudstjenestedeltakere i Dnk, 2) Dnk-medlemmer som vurderer overgang til andre kirkesamfunn, 3) faste gudstjenestedeltakere i andre kristne kirker, gir oss også et signal:

<i>Syn på gudstjenestene i Den norske kirke</i>	<i>Faste kirkegjengere, Dnk (N=208)</i>	<i>Dnk-medlemmer som vurderer overgang til annet kristent samfunn (N=112)</i>	<i>Faste kirkegjengere, andre kristne trossamfunn (N= 125)</i>
Siste gudstjeneste i Dnk: «Meget positiv opplevelse»	38 %	26 %	24 %
Dnks gudstjenester har påvirket mitt forhold til Dnk negativt	2 %	19 %	16 %

I sammenligning mellom de samme tre gruppene om deres opplevelse av siste gudstjeneste de var på i Dnk, ser vi at potensielle utmeldere likner mer på de frikirkeaktive enn på Dnk-aktive. Når en i andre data i TLU ser etter om de potensielle utmelderne er teologisk mer konservative enn de aktive i Dnk, finner vi ikke grunnlag for det. Når det gjelder trosspørsmål, fremstår de potensielle utmelderne som mindre sikre og entydige i sin tro enn de frikirkelige. På dette området likner de på faste kirkegjengere i Dnk. Det kan heller tyde på at tvil omkring trosstandpunkt og teologisk ståsted kan være en del av den prosessen som kjennetegner det å melde seg ut av et kirkesamfunn og inn i et annet.

Oppsummerende kan vi ut fra TLU 2012 si at det blant Dnks medlemmer er et flertall som oppgir at de har en svak tilhørighet til kirken. Likevel er det relativt få som har vurdert å melde seg ut. For mange oppleves medlemskapet i Dnk som en del av deres norske identitet. En annen viktig grunn for å stå som medlem er muligheten til å benytte seg av de kirkelige ritene knyttet til fødsel, ekteskapsinngåelse og død. Samtidig ser vi tendenser i de kvantitative data som kan gi en forståelse for hvorfor noen søker andre fellesskap. Dataene tyder på at disse ligger nærmere de frikirkeaktive enn Dnk-aktive med hensyn til holdning til homofili. Vi finner også at misnøye med måten gudstjenestene gjennomføres på i Dnk, kan være en begrunnelse.

Migrantmenigheter utfordrer Dnks strategi

Hvordan skal Dnk forholde seg til det økende antall innvandrere og deres migrantmenigheter? I debatten om Dnks relasjon til migrantmenigheter kom det for noen år siden to bidrag som er spesielt relevante og peker på to ulike strategier. Det første er av Ingrid Vad Nilsen, som spør etter hva som kan virke integrerende eller desintegrerende i forholdet mellom migranter og Dnk.⁵¹ Det andre er av Johanne Gullaksen Garmann, som drøfter på hvilke måter innvandrere kan inkluderes i en menighet i Dnk.⁵² Begge arbeider peker på at kirken så langt (i 2008) i stor grad hadde behandlet innvandring fra et diakonalt perspektiv. De er kritisk til dette og viser til at innvandrere er en sammensatt gruppe, og at mange er ressurssterke og kommer fra land med overveiende kristen befolkning, der det er vanlig med deltakelse i kirke og menighet. Begge ser på integrering med et samlende gudstjenestefellesskap som et mål på lang sikt, og at innvandrere her er en ressurs. Språk og kommunikasjon er imidlertid en vesentlig utfordring, men de ser ulikt på hvordan en skal få til integrering. Vad Nilsen er kritisk til at norske menigheter i hovedsak synes å stå for en assimileringstrategi. Menigheter ønsker innvandrere velkommen, men er lite innstilt på å endre på sitt eget for å tilpasse seg den flerkulturelle virkelighet, mener hun. Hun viser til hvordan *Sjømannskirken – Norsk kirke i utlandet* vedlikeholder en segregering med egne norske språkgrupper. Videre peker hun på utviklingen i samiske kirkeliv, der det er mer vanlig med gudstjeneste på morsmålet. Hun spør da om vi ikke også må forholde oss til innvandrere som har tilsvarende behov. Hun mener at segregering i en første fase kan føre til bedre integrering på sikt, og spør om ikke Dnk bør være så fleksibel at den kan innlemme innvandrermenigheter og -grupper, med nødvendig strukturell tilpasning. Hun konkluderer med at «dersom Dnk fortsatt skal være en landsdekkende majoritetskirke og folkekirke, vil det være av stor betydning at den kommuniserer tydelig at den ønsker å være en kirke for alle uavhengig av

opprinnelsessted, kultur, tradisjon eller språk». ⁵³

Gullaksen Garmann er på sin side skeptisk til segregering i en første fase. Hun tenker at engelskspråklige fellesskap ved siden av det allerede eksisterende gudstjenestefellesskapet hindrer integrering. Hun mener det må satses på informasjon og integreringsarbeid slik at innvandrere oppdager sin rett og mulighet til å delta i folkekirken. ⁵⁴

Den sentrale ledelse i Dnk har så langt ikke gjort noe med kirkeordningen for å få til et bedre samvirke med migrantmenigheter. I denne sammenheng er det interessant å se hva som skjer på dette feltet i Danmark. Her drøftes muligheten for å innføre dobbelt medlemskap på bestemte premisser, og også at migrantmenigheter kan knyttes til folkekirken og få mulighet til å *låne* (ikke leie) folkekirkens bygninger. Det vurderes også om folkekirken kan opprette særlige prestestillinger som kan betjene denne type menigheter. ⁵⁵ Det kunne være et bidrag til integreringen i det norske samfunn om Dnk fikk en ordning med formelle avtaler med migrantmenigheter som ønsker dette, utover det å leie lokaler.

Utfordringer og muligheter for Dnk

Vi skal her drøfte nærmere hvordan Dnk kan forholde seg til menighetsdannelser utenom soknemenigheten. Vi ser først på veivalg i møte med det kirkelige mangfold, ut fra de tre kirketyper vi har lagt til grunn, folkekirke, trosfellesskap og aktivitetskirke. Deretter ser vi på utfordringene i lys av perspektivet mangfoldskompetanse. Det er en naturlig sammenheng mellom kirkeforståelse og holdning eller strategi i møte med nye menigheter.

Vektlegging av folkekirken. Når en tenker på Dnk primært som folkekirke, er fokuset på tjenester og ritualer i den landsdekkende kirke. Arbeid med trosfellesskap og ulike aktiviteter blir da mer underordnet. I et slikt perspektiv vil man ikke se behovet for noen bestemte handlinger eller endring av dagens holdning og praksis når det gjelder Dnks regelverk. De som måtte ønske et annet fellesskap enn soknemenigheten, får selv finne ut av dette. Det betyr at Dnk i slike tilfeller overlater til lokale ledere å finne pragmatiske løsninger.

Vektlegging av trosfellesskapet. Med dette perspektivet legger en til grunn at trosfellesskapet er svært viktig for noen mennesker. Da vil kirkens ansvar være å forsøke å imøtekomme ønsker og behov fra kirkens medlemmer. Det kan innebære at Dnk legger til rette for at også andre gudstjenestefeirende forsamlinger enn soknemenigheten kan integreres i den kirkelige struktur. I en slik strategi må en spørre hvilke konsekvenser en eventuell etablering av slike trosfellesskap som ikke er soknemenigheter, vil ha for folkekirken. Vil det styrke eller være til hinder for Dnks visjoner og målsettinger?

Vektlegging av aktivitetskirken. Dette er en forståelse som legger til grunn at det er én gudstjenestefeirende menighet i soknet, samtidig som Dnk legger til rette for at flest mulig av medlemmene finner en plass i ulike aktiviteter og nettverk. Det skjer innen rammen av en og samme «mangfoldige folkekirkemenighet». Om soknemenigheten tar på seg et organisatorisk ansvar her, kan en kritisk spørre om det er tjenlig at Dnk skal ivareta alle typer kirkelig aktivitet. Over mange tiår har det utviklet seg en arbeidsfordeling og et samvirke mellom Dnk og mange selvstendige aktører. En har lenge forutsatt at det er noen organisasjoner og institusjoner som på kirkens vegne ivaretar ulike oppdrag. Spesielt innen misjon og diakoni/nødhjelp er det mange såkalte «spesialstyrker» som kirken samarbeider med og i visjonær forstand kan se på som sine redskaper uten at de er formell del av den kirkelige struktur. Enda mer integrert i det kirkelige aktivitetslivet, er barne- og ungdomsorganisasjoner som samtidig er selvstendige organisasjoner, som f.eks. *Søndagsskolen* og *Norges KFUK-KFUM*. Det vil sannsynligvis ikke fremme kirkelig enhet og samarbeid om alle kirkesamfunn selv skulle ivareta alle sine anliggender innen egen organisasjon.

Det ville også bryte med det som så langt har vært typisk for norsk luthersk kirkeliv.

Når en skal vurdere strategi, er det logisk å spørre hva som best vil tjene visjonen om en bekjennende, åpen, tjenende og misjonerende folkekirke, og som er med på å vekke og nære det kristelige liv i soknet. Tradisjonelt har inndeling av hele landet i geografiske sokn vært en strategi for å sikre kirkelig nærvær i alle lokalsamfunn. Vi spør om en slik geografisk inndeling er tilstrekkelig for å oppnå en ønskelig nærhet mellom folk og kirke i et samfunn med betydelige og raske demografiske og kulturelle endringer. Empirien viser at kulturell variasjon, ulike ønsker for liturgi og musikk og ulike idealer for kirkelig fellesskap skaper et mangfold av menigheter og trosfellesskap. Dette er noe Dnk må forholde seg til.

Her vil vi spørre om utvikling av kirkens *mangfoldskompetanse* kan være et spor å arbeide langs. Begrepet mangfoldskompetanse henter vi fra *Svenska Kyrkan*. I møte med et mer flerkulturelt og mangfoldig samfunn har det i Sverige siden 2000 vokst fram et kirkelig nettverk som kalles «Framtiden bor hos oss» (FBHO).⁵⁶ Dette har vokst frem i tilknytning til bymenigheter med lave medlemstall, flerreligiøsitet og mange kirkebesøkende av utenlandsk bakgrunn, slik som i Stockholm, Gøteborg og Malmø. I disse menighetene arbeides det bevisst med å skape et stort «vi» på tvers av nasjonalitet eller etnisitet som kan favne om store forskjeller i lokalsamfunnet, slik som språk, kulturell bakgrunn, verdier, trosuttrykk og tradisjon, samtidig som det bygger på Svenska Kyrkan sin bekjennelse. Nettverket opererer ikke med en egen definisjon av «mangfoldskompetanse», men vi bruker begrepet for å uttrykke de holdninger og metoder som trengs for å få til denne type menigheter. Det trengs kompetanse til å forholde seg til sammenhenger som er heterogene og som ikke preges av konsensus eller homogenitet. Det er snakk om et «förhållningssätt» og om metoder.⁵⁷ Noen sentrale begrep beskriver hva som er sentralt for holdning og metode: åpenhet, nærvær, gjensidighet, samhandling, brobygging, dialog og å lytte. «Att vara där det skavar» er tittelen på et av kapitlene i boken, som er tenkt som inspirasjon til menigheter. Denne holdningen er definert som «att våga vara kvar i oenighet utan att vi nödvändigtvis måste hitta fram till en harmonisk lösning där alla är överens».⁵⁸ I en global kirke som blir mer og mer mangfoldig også i den lokale menigheten, er det nærliggende å drøfte om et slikt «ikke-perfeksjonistisk förhållningssätt» er en måte ikke bare å godta uenighet på, men også å se på uenighet som et gode. Dette er i tråd med den trenden i vestlige protestantiske kirker som den engelske forskeren Tom Sine omtaler som «mosaikk»-kirke, der den globale kirke med kulturelt mangfold er idealet.⁵⁹

I FBHO-bevegelsen tenker man mangfold primært på individnivå. Vi lar oss imidlertid inspirere av måten det praktiseres kirke på og ser at dette også har relevans på et kollektivt nivå, med ulike grupper innen samme sokn. I Norge har vi de siste par hundre år hatt en tradisjon med et kirkelig mangfold med ulike organisasjoner og fellesskap under samme tak (Dnk) uten at det har truet soknemenigheten. Når vi nå ser tegn på at dette mangfoldet enkelte steder er i ferd med å bli splittet, enten ved en viss avskalling eller ved tilflytting av nye mennesker, spør vi: Kan vi snu perspektivet og se på mangfoldet som en erfaring og ressurs, en kompetanse vi kan ta frem og bygge videre på? Vil det være mulig å tenke Dnk som en «storfamilie» med mange mindre fellesskap? Det vil innebære at ledere i Dnk bekrefter og anerkjenner slektskap og samtidig har forståelse og legger til rette for ulike samværsformer og fellesskap. Kanskje vi trenger et blick utenfra, som FBHO-menighetene i Sverige, for å minne oss om egen arv og samtidig gi oss nye impulser og vise en vei videre i et endret kirkelandskap? Vi kan også lære noe av nabolandet i sør som har en reell mangfoldskompetanse på organisasjonsnivå. Mangfoldige menighetsformer har utviklet seg i folkekirken i Danmark, i tillegg til deres tradisjonelle valgmenigheter. Folkekirken har i løpet av de siste tiårene fått flere hundre såkalt «funksjonsmenigheter». Målet er her å ivareta en særlig funksjon utenom den geografisk bestemte menighet, gjerne på et sted der kirken fra før har vært fraværende. Den danske folkekirken har også fått flere sognemenigheter med en bestemt profil.⁶⁰ Det er også et spørsmål om evne og vilje til å ta inn over seg den nye kirkevirkelig-

heten med et mangfold av religiøs praksis og holdninger som faktisk er innen Dnk i dag. Det fremstår som et paradoks at kirkens øverste ledelse så langt synes å være mer engasjert av migranter fra et diakonalt perspektiv enn å legge til rette for ulike former for menighetsfellesskap og samarbeid. Kan det henge sammen med at det er lettere å være i en omsorgsrolle enn å legge til rette for fellesskap som kan ha annen teologiske profil enn det man selv har som ideal? Er det en angst for uenighet? FB-HO-nettverket bygger på en kirkeforståelse som spør «Hva kan vi gjøre sammen?» og ikke det mer tradisjonelle diakonale «Hva kan kirken gjøre for deg?». Hva skjer hvis Dnk spør nye kristne fellesskap av innvandrere: «Hva kan vi gjøre sammen?»

På den annen side spør vi hva som kan være konsekvensen om Dnk ikke er åpen for avtalte relasjoner med migrantmenigheter og menigheter i organisasjonstilknnyttede menigheter? Vil noen av disse ende opp som del av et nytt trossamfunn? Kan det eventuelt føre til at folkekirken mister noe av sin posisjon og kraft i folket som sådan, og kan det da bli vanskelig for Dnk å opprettholde visjonen om en «landsdekkende kirke»? Et enda viktigere spørsmål vil være om flere «konkurrerende trossamfunn» med samme lutherske bekjennelse i flere lokalsamfunn vil være tjenlig for kristendommens posisjon i folket som helhet eller ikke?

Oppsummering og utfordring

Vi ser at det i Norge er en bevegelse i retning av flere menighetsfellesskap ved siden av soknemenighetene. Mange nye enheter har frikirkelig tilknytning, og andre er knyttet til migrantmiljøer av annen konfesjon og med annen tradisjon enn den lutherske folkekirke. Samtidig dannes mange nye menigheter med grunnlag i lutherske organisasjoner som tradisjonelt har sett seg som del av Dnk. Spesielt den siste gruppen utfordrer Dnk, da de fleste deltakere her også er medlemmer av Dnk.

Hva skal vi så svare på spørsmålet om hvordan Dnk kan forholde seg til ulike menighetsdannelser utenom vanlige soknemenigheter? Vi utforsker og utfordrer hvordan Dnk kan forstå seg selv som en mangfoldig folkekirke. Kan en aktiv tilretteleggende rolle for variasjoner av forsamlinger og menigheter være en strategi for å opprettholde kirken som en landsdekkende folkekirke, med kraft og vitalitet i en mangfoldig virksomhet med gudstjeneste, trosopplæring, diakoni m.m.? Har en variasjon av fellesskap potensial til å inkludere flere mennesker enn om soknemenigheten utvikles som en virksomhet med én bestemt profil? I noen miljø vil det være nye innbyggere som vil ha bestemte behov, andre steder kan det være studenter og personer som bor på et sted en relativt kort periode. Noen ganger kan det være geografiske områder der det kan være naturlig å utvikle nye gudstjenestefeirende fellesskap. Andre steder kan det være menigheter for et større område med bestemt profil som kan være et ønske. En konsekvens av en strategi for folkekirkelig mangfold kan være at kirkens organer bygger videre på ordningen for alternative menigheter, slik som valgmenighet, profilmensighet, kategorialmenighet, områdemensighet m.m., som redskap for bedre å oppnå Dnks visjoner. Videre vil det være naturlig å fremelske et lederskap med mangfoldskompetanse.

Noter

1. Se f.eks. vedtak i KM 8/16 om veivalg for Dnk. Se også orientering til Kirkemøtet 2016 fra Kirkerådets direktør som annonserer en Kirkemøte-sak om menighetsdannelser.
2. Harald Hegstad, *Den virkelige kirke. Bidrag til ekklesiologien* (Trondheim: Tapir Akademisk/Fagbokforlaget 2009), 21.
3. Dnk er aktiv deltaker i Norges kristne råd, som har medlemmer fra bl.a. katolske kirke og pinsebevegelsen. Det er inngått avtale med Den anglikanske kirke og Metodistkirken, og det arbeides med økt tilnærming overfor Den katolske kirke.
4. Se f.eks. Hegstad, *Den virkelige kirke. Kjetil Fretheim m.fl., Fellesskap og organisering. De frivilliges rolle i trosopp-læringen* (Oslo: IKO-Forlaget 2016), 34-37 bruker også disse tre kirketypene i sin drøfting av frivillighet. En tilsvarende tredeling er gjort i Erling Birkedal, «En mangfoldig kirke. En studie og drøfting av kirkemedlemmers ønsker og forventninger til sin lokale menighet.» *Tidsskrift for Praktisk Teologi*, nr. 2 (2015). Her brukes begrepene tjenstekirke, nettverkskirke og virksomhetskirke.
5. Vi bruker begrepet for å beskrive tenkningen i den svenske bevegelsen «Framtiden bor hos oss» (FBHO). <https://www.svenskakyrkan.se/framtidenborhososs> (Sett 02.12.18).
6. Vi tenker her spesielt på vedtak i KM 07/14 Visjonsdokument for Dnk 2015 – 2018, KM 06/14 Dnks grunnlag og KM 07/12 Misjon til forandring – utfordringene fra Edinburgh 2010.
7. Harald Hegstad, *Kirke i forandring* (Oslo: Luther forlag 1999).
8. Se omtale av bedehusbevegelsen hos f.eks. Olav Aagedal, *Rapport frå Bedehusland* (Oslo: Samlaget 1988).
9. Se f.eks. Birgitte Lerheim, «Lekmannsforsamlingar i endring.» *Norsk bruksteologi i endring. Tendenser gjennom det 20. århundre. KIFO Perspektiv* (Trondheim: Tapir akademisk forlag 2010); Robert Lilleaasen, «Likedanning i det norske kirkelandskapet.» *Tidsskrift for praktisk teologi* nr. 1 (2017): 48-57; Erling Birkedal, «Alt under ett tak En empirisk undersøkelse av menighetsdannelser innen rammen av Normisjon.» *Tidsskrift for praktisk teologi* nr. 1 (2018): 36-46.
10. www.nms.no NMS har også utviklet et grunnlagsnotat om menighetsplanting, i samarbeid med sentrale ledere i Kirkerådet. Se: <https://nms.no/dypdykk/menighet/menighetsnettverk#Menighetsplanting> (Sett 12.12.18).
11. NMS tilbyr kurset «FOKUS – muligheter i lokalmenigheter» og eventuell veiledning i forhold til dette, knyttet til Senter for menighetsutvikling ved VID vitenskapelige høyskole, lærested Misjonshøgskolen. <https://nms.no/dypdykk/menighet/menighetsnettverk#Menighetsutvikling> (Sett 12.12.18).
12. Normisjon ble grunnlagt i 2001-etter at, Det norske lutherske Indremisjonsselskapet-Langesundsfjordens indremisjonsselskap-og Den norske Santalmisjon fusjonerte. For utfyllende informasjon om Normisjon vises til Birkedal, «Alt under ett tak».
13. Langmoen Kvelland i *Luthersk Kirketidene*, nr.17 (2017), 288, og <https://www.normisjon.no/om-oss/> (Sett 12.12.18).
14. <https://www.normisjon.no/vart-arbeid/menigheter-og-fellesskap/> (Sett 12.12.18). For mer utfyllende om Normisjons historie og arbeid med lokale forsamlinger/menigheter, se Svein Granerud, «Forsamlinger og menigheter.» Knud Jørgensen, Tore Seierstad, Svein Granerud, Dag-Håkon Eriksen (red.), *Misjon i bevegelse* (Oslo: Luther forlag 2017), 74-87.
15. <http://www.nlm.no/nlm/om-nlm>.
16. Se f.eks. <http://imf.no/om-oss/forsamlinger/>.
17. <http://www.nlm.no/nlm/ressurser/nlm-trossamfunn> og http://imf.no/om-oss/trossamfunn-2/imf_trossamfunn/.
18. Ved årsskiftet 2016-17 var det 685 medlemmer i NLM-trossamfunn, hvorav 518 ble innmeldt i 2016, mens det i Imf-trossamfunn var 749 medlemmer, hvorav 294 ble innmeldt i 2016. *Vårt Land* 10.01.17.
19. <https://kirken.no/nb-NO/SMM/om-oss/> (Sett 12.12.18).
20. Se f.eks. *Sendt Norge* (tidligere DAWN): <http://sendtnorge.no/om-sendt-norge/> (Sett 12.12.18). Kristent Nettverk: <http://krinet.no/om-oss/> (Sett 07.08.18) og <http://www.subchurch.no/> (Sett 12.12.18).
21. I avisen *Vårt Land* ble det tidlig 2017 presentert 12 eksisterende lutherske kirker og trossamfunn i Norge, inkludert Dnk, Den Evangelisk Lutherske Frikirke og DELK. *Vårt Land* 14.02.2017, 8-9.
22. <http://www.kirkenett.net/> (Sett 12.12.18).
23. <http://migrantmenigheter.no/migrantmenigheter-i-norge-har-endret-kirkelandskap/> (Sett 12.12.18).
24. <http://norgeskristnerad.no/om-oss/> (Sett 12.12.18).
25. Se oversikt over forskningsbidrag frem til 2012 her: <http://migrantmenigheter.no/forskning-pa-migrantmenigheter/> (Sett 12.12.18).
26. Ronald M. Synnes, *Kristne-migrantmenigheter-i Oslo. KIFO rapport* (Oslo: KIFO Stiftelsen kirkeforskning 2012).
27. I 2013 kom det en masteravhandling som også drøftet menighetene i Oslo: Peter Ole Mamasita, *The Church of Norway: how does the Church of Norway relate to migrant lead churches in Oslo and how do the migrant churches and Church of Norway see the question of diversity and inclusiveness. Masteravhandling* (Oslo: Det teologiske menighetsfakultet 2013). En annen avhandling

- så mer på migrantmenigheters rolle i integrering av deres medlemmer i det norske samfunn: Margaret Wangari Wanjiru, *The role of immigrant churches in the incorporation of their participants to the broader Norwegian society*. Masteravhandling (Oslo: Det teologiske menighetsfakultet 2013). Kari Storstein Haug drøfter samme året i en artikkel i *Kirke og kultur migrasjon som utfordring til teologien*. Hun tar opp hvordan teologien som fag forholdt seg til de utfordringer som migrasjon reiser, og hvordan kristne migranter selv reflekterer rundt de erfaringer de har gjort som migranter: Kari Storstein Haug, «Migrasjon og teologi», *Kirke og Kultur* 117, nr. 2 (2013): 188-201.
28. Ronald Synnes, (forthcoming), «Ethnicity Negotiations: Strategies of Young Muslims and Christians in Oslo», *Nordic Journal of Religion and Society* nr. 2 (2018): 139-156.
 29. <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/plandokumenter/visjonsdokument/> (Sett 12.12.18).
 30. Se «Den norske kirkes identitet og oppdrag»: <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/plandokumenter/identitet-og-oppdrag/> (Sett 12.12.18). For nærmere utdyping vises til Hegstad, *Den virkelige kirke*, 17.
 31. Kirkeloven, § 9 – Menighetsrådet, § 23 – Bispedømmerådet, § 24 – Kirkemøtet. Se: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1996-06-07-31#KAPITTEL_2.
 32. Se nærmere omtale av «folkekirke» i for eksempel Stephanie Dietrich, Hallgeir Elstad, Beate Fagerli og Vidar L. Haanes (red.), *Folkekirke nå* (Oslo: Verbum Akademisk 2015).
 33. Se for eksempel tildelingsbrev fra departementet, dat. 15.10.2015, til bispedømmerådene og Kirkerådet, som viser til Prop. 1 S (2015-2016), som sier følgende om bevilgningene til Dnk: «Bevilgningene under kapitlet skal støtte opp under Dnk i samsvar med Grunnloven § 16. Dette er hovedmålet. Fra hovedmålet er det utledet følgende mål: Dnk skal være en landsdekkende, lokalt forankret kirke. Dnk skal ha en oppslutning som bekrefter dens karakter som folkekirke. Dnk skal formidle evangelisk-luthersk tro og tradisjon og tilby trosopplæring til alle barn. Dnk skal være organisert i samsvar med demokratiske prinsipper og verdier.»
 34. Kirkeloven § 2. Denne paragrafen i Kirkeloven er grunnlaget for at en kan omtale soknet som et «rettssubjekt». Fra 2017 er det to rettssubjekt i Dnk, soknet som det lokale rettssubjekt, og et nasjonalt rettssubjekt, representert ved Kirkemøtet.
 35. 35 Jens-Petter Johnsen, «Gud vil ha folk! Folkekirke og trossamfunn i fremtidens norske kirke», *Folkekirke nå*, 12-20.
 36. Helga Haugland Byfuglien, «Etterord: folkekirkens misjon og visjon frem mot 2017», *Folkekirke nå*, 216-218.
 37. *ByMenigheten-Sandnes er den eneste menighet som nå er godkjent som valgmenighet. Den har rettigheter og plikter som andre sokn i Stavanger bispedømme, så langt det lar seg gjøre. Se videre omtale i Menighetsutvikling i Stavanger bispedømme 2005.* <https://kirken.no/nb-NO/bispedommer/stavanger/for-medarbeidere/etablering-av-nye-kyrkjelydar2/> (Sett 12.12.18).
 38. Kirkeloven § 24: «Kirkemøtet kan godkjenne forsøk med valgmenigheter som selv finansierer sin virksomhet. Nærmere vilkår for enkelte forsøk fastsettes av Kirkemøtet.» Bispemøtet, BM 01/2005, og Kirkemøtet, KM 09/2005, har satt visse vilkår til at slike menigheter opprettes. Det gjelder blant annet at disse skal basere medlemskap på dåp, at en skal bruke ordinert prestetjeneste, og at biskopen skal ha tilsyn med menigheten. Når denne artikkelen skrives (høsten 2018), er det høringsprosesser om deler av kirkeordningen, der det legges opp til at valgmenighet kan bli en permanent ordning. Dette kommer sannsynligvis til behandling på Kirkemøtet i 2019.
 39. Kirkeloven § 2, siste ledd.
 40. Se Gunnar Rønnestad, «Etablering av nye menigheter i Dnk: et kirkerettslig perspektiv», *Halvårsskrift for praktisk teologi* nr. 1 (2010): 14-25 og Arne Berge, «Ein kyrkjelyd med fleire gudstenestefelleskap?», *Halvårsskrift for praktisk teologi*, nr. 2 (2011): 4-16.
 41. Det er en variasjon av denne type menigheter. Se ulike nettsider som viser noe av den varierte virksomheten i de største byene: <http://www.studentprest.no/>; <http://org.uib.no/presten/menigheten/>; <http://www.studentprestenei-trondheim.no/390868643>; <http://www.studentprest.uio.no/messer/>; <https://kirken.no/majorstuaapluss>.
 42. <http://kirkel8-30.no/>.
 43. Medlem i Dnk kan være personer som er «bosatt i riket og norsk statsborger bosatt i utlandet» (Kirkeloven § 3.1). Samtidig kan man ikke være medlem av et annet trossamfunn i Norge, og man må være døpt (§3.7).
 44. I 2005, KM 06/05: Norsk asyl- og flyktningpolitikk, og i 2006, KM 11/06: Innvandring og integrering – Dnks rolle i et flerkulturelt samfunn. Innvandring var også indirekte behandlet i 2007, under sak 06/07: Plan for diakoni.
 45. KM 07/09: Kristne innvandrere og menighetene i Norge.
 46. <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/mellomkirkelig-rad/okumenikk-og-kirkesamarbeid/religionsdialog/integrering/>.
 47. Se mer om samfunnsendringen og innvirkning på religion i Botvar og Smid (red.), *Religion i dagens Norge* (Oslo: Universitetsforlaget 2010).
 48. Se Granerud, «Forsamlinger og menigheter», som bruker slike grunner til å forklare menighetsdannelse i Normisjon.
 49. Se Birkedal, «Alt under ett tak», som viser ulike grunner for deltakelse i Normisjons menigheter.
 50. *Tros- og livssynsundersøkelsen (TLU) 2012 er en landsrepresentativ spørreundersøkelse utarbeidet av KIFO og gjennomført av analysebyrået Norstat november 2012. Utvalget er basert på Norstats faste panel. Utvalget er*

- vektet for å tilsvare befolkningen når det gjelder kjønn, alder og geografi. TLU består av 4000 respondenter fordelt på ulike tros og livssynsutførelser. For nærmere omtale, se KIFO Rapport 2015:2, 15-16: http://www.kifo.no/wp-content/uploads/2015/06/KIFO-Rapport-2015_2-web.pdf (Sett 12.12.18). Takk til Pål Ketil Botvar (tidligere forsker ved KIFO, nå professor ved UiA), som har analysert utvalgte data fra denne undersøkelsen. Han er ansvarlig for tabellene som her er brukt, mens artikkelforfatter er ansvarlig for kommenterende tekst.
51. Ingrid Vad Nilsen, «Er integrering av innvandrere mulig? Menighetsarbeid i spenningen mellom segregering og assimilering.» *Halvårsskrift for Praktisk Teologi*, nr. 1 (2009): 45-56. Hun har også en kortere artikkel i *Luthersk Kirketidende*: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kkd/luthersk-kirketidende.pdf>. Vad Nilsen var tidligere ekspedisjonssjef i Kulturdepartementet, nå direktør i Kirkerådet.
 52. Johanne Gullaksen Garmann, *Synlig, men ikke sett? På hvilken måte kan innvandrere inkluderes i en menighet i Dnk?*-Masteroppgave (Oslo: Det teologiske Menighetsfakultetet 2009).
 53. Vad Nilsen 2009, 55.
 54. Garmann 2009, 109-110.
 55. <http://www.interchurch.dk/aktuelt/nyheder/anbefalinger-vedr-migrantmenigheder> (sett 24.03.17).
 56. Det er utgitt bok med samme navn som nettverket: *Christina Byström og Johanna Linder, Framtiden bor hos oss* (Varberg: Argument Förlag AB 2018).
 57. Byström og Linder 2018, 9.
 58. Byström og Linder 2018, 49.
 59. Tom Sein, *The New Conspirators: Creating the future one mustard seed at a time* (Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press 2008).
 60. Bent Bjerring-Nielsen mf.fl. (red): *Den Mangfoldige kirke: Menighedsformer i Danmark*. (Frederiksberg: Ny Mission 24. Danske Missionsråd 2013) og Hans-Raun Iversen, *Ny praktisk teologi. Kristendommen, den enkelte og kirken*. (Frederiksberg: Forlaget Eksistensen 2018). Se også ph.d. avhandling av Marie Hedegaard Thomsen om folkekirkelig menighetsliv: <http://cas.au.dk/aktuel/arrangementer/arrangement/artikel/phd-forsvar-6/> (Sett 17.01.19)

